

Kertomus Berndt Wilhelm ja vaimonsa Henriette (s. Hangelin) Wegeliuksesta.

Yli sata vuotta on kulunut siitä, kun Hämeenlinnan Yläalkeiskoulun nuori v.t. kollega, pitkä ja komea Berndt Wilhelm Wegelius tapasi ensi kerran pienen, nauravan ja kirkassilmäisen Henriette Hangelinin tuossa samaisessa kaupungissa, johon sukumme muistot ja vaiheet niin läheisesti ovat kiertyneet. Missä ja miten se tapahtui, emme tiedä, luultavasti joissakin perhekutsuissa, joita siihen aikaan niin innokkaasti järjestettiin. Sen vain tiedämme, että heidän kihlauksensa julkaistiin v. 1839 Hämeenlinnassa. Varmaankin sisältyi sitä edeltäneeseen aikaan kuutamokävelyitä kirkkoringassa, ehkä yhteinen ihana retki ”Parkkiinkin” asti. Varmaan tunsu Henriette pelonsekaista kunnioitusta tuota oppinutta, juhlallista sulhastaan kohtaan.

Häät vietettiin Hämeenlinnassa elokuun 20 p:nä 1840. Se oli merkkitapaus pikkukaupungissa, sillä ne olivat kaksoishäät. Samalla vihittiin Henrietten vanhempi sisko Annette ja insinööri Knut Tudeer. Vihkiminen tapahtui kirkossa, sen jälkeen tyttöjen tädit tarjosivat seurahuoneella virvokkeita ja sinne oli järjestetty illanvietto. Ennen kuin nyt edelleen seuraamme näiden kahden meille niin rakkaan ja läheisen henkilön vaihteita, on meidän luotava silmäys heidän siihen astisen elämänsä kulkuun. Berndt Wilhelm Wegelius syntyi Vesilahden pappilassa v 1812, suuren perheen nuorimpana lapsena. Veljeksiä oli 8 ja sisaria 4. Hän kävi koulua Hämeenlinnassa ja vihittiin maisteriksi v 1836.

Henriette oli syntynyt Hauholla joulukuun 16 p:nä 1821 kruununvouti Josef Hangelinin tyttärenä. Äiti oli Amalia, s. Schrey. Perheessä ei ollut muita lapsia kuin hän ja hänen vuotta vanhempi sisarensa Annette. Tytöt jäivät aivan pieninä orvoiksi ja ehkä senkin johdosta liittyivät hyvin läheisesti toisiinsa, mikä läheinen suhde kesti heidän elämänsä loppuun asti. Turvattomiksi he eivät kuitenkaan jääneet, sillä heidän äitinsä sisaret Johanna (Nylund), Margret ja Hedda (Schrey) ottivat heidät luokseen ja pitivät heistä hyvää huolta. Näistä olivat kaksi viime mainittua naimattomia. Tytöiltä ei myöskään puuttunut varallisuutta; Annette peri vanhemmiltaan Lahisten kartanon, Henriette Rautajärven Luopioisissa. Tyttöjen äidinisä kihlakunnan tuomari Johan Adolf Schrey oli omistanut nämä molemmat kartanot. Hän oli asunut Lahisissa ja hänen jälkeensä piti sitä hänen tyttärensä Margret, joka eli koko pitkän elämänsä naimattomana Lahisissa, kunnes kuoli 94 v vanhana.

Hangelinin orvot tyttäret asuivat lapsuutensa ja nuoruutensa ajan osaksi Hämeenlinnassa, osaksi Lahisissa moster Margretin luona. Hämeenlinnassa he kävivät yksityistä rouvasväen koulua, jossa luettiin varsinkin ranskaa, jota sisarukset puhuivat mielellään. Siihen aikaan muuttuivat heidän nimensäkin, jotka ennen olivat olleet Anna ja Henrika, Anneteksi ja Henrietteksi.

Tädit holhosivat tyttöjensä parhaansa mukaan. Ilman ”förkeliä” he eivät saaneet mennä mihinkään huvitilaisuuteen ja jos he kävelivät jonkun herran kanssa kadulla, kurkistelivat tädit levottomina ikkunasta. – Kun nuo mainitut kaksoishäät sitten vietettiin Hämeenlinnassa, oli Annette 20-vuotias, Henriette 19. Nuori pari Wegelius asettui alusta asti asumaan Hämeenlinna. Rautajärvellä Luopioisissa he eivät koskaan asuneet ja Berndt möikin pian tuon suuren, arvokkaan 3000 ha käsittävän kartanon. Häitä seuraavana vuonna 1841 Wegelius nimitettiin vakinaiseksi kollegaksi Hämeenlinna Yläalkeiskouluun, hän opetti monia aineita, latinaa ja mm. voimistelua. Opettajantoimessa hän oli vuoteen 1855, jolloin hänestä tuli Hämeenlinnan kirkkoherra, mitä virkaa hän sitten hoiti elämänsä loppuun asti. Vuonna

1850 hän suoritti pastoraalitutkinnon Turussa, kuten seuraava kirje mummullemme osittaa. Koska Berndtin kirjeitä on niin vähän säilynyt, tahdon lukea sen: -----

Wegeliuksen perheen lapset olivat aikajärjestyksessä seuraavat: Selma, joka kuoli 4 vuoden vanhana, Mimmi, Karl Wilhelm (Ille), Alma, Ida, Hilma, Elin ja Anna. Hämeenlinnalla ja Vanajalla oli yhteinen kirkkoherra. Perhe asui talvella Hämeenlinnassa, kesällä Vanajan pappilassa. Se oli onnellista aikaa Wegeliuksen perheen historiassa. Berndtin ja Henrietten keskinäinen suhde oli epäilemättä erittäin hyvä ja läheinen, vaikkakin Henriette ajan tavan mukaan kutsui miestänsä kunnioittavasti aina Wegeliukseksi. Lapset tunsivat myös pelonsekaista kunnioitusta astuessaan isänsä huoneeseen, vaikkakaan eivät muista koskaan nähneensä häntä kiivastuneena. Jos he pyysivät häneltä rahaa, hän kysyi aina mihin sitä tarvittiin. Sitten hän, vaikka olisi ollut nekku kysymyksessä, nousi ylös ja avasi ”klaffinsa” antaakseen tarvittavat rahat. Perheen taloudellinen tila oli myös sangen hyvä.

Paljon vieraita kävi tähän aikaan Wegeliuksella sekä kaupunki- että maalaispappilassa. Sekä Berndt että Henriette näkivät mielellään vieraita talossaan, vaikkakaan he eivät kumpikaan olleet erikoisemman puheliaita. Berndt istui seurassa enimmäkseen äänetönnä polttaen pitkävirtista piippuaan ja nauraen vähän. Hän oli aika lailla humoristinen ja kuivanvitsikäs. Lahisiin, johon oli n. 30 km, tehtiin verrattain usein vierailuja, mikä oli lapsista suurenmoisen ihanaa, siellä kun oli paljon serkkujakin.

Mutta koettelemusten ja surujen aika lähestyi. Talvi 1866-1867 oli tavattoman luminen ja ankara ja kevät poikkeuksellisen myöhäinen ja kylmä. Vielä toukokuun alussa kinoksen olivat aitojen tasalla. Koko Keski-Suomessa raivosi toukokuun 9 p:nä 16 tuntia kestävä pyryilma peittäen kaiken paksuihin kinoksiin. Kevätkylvöjä päästiin tekemään vasta juhannuksen aikaan ja ennekuin vilja ehti kypsyä syksyllä, tuli kovia pakkasöitä, jotka varsinkin Pohjanmaalla ja Pohjois-Suomessa veivät kaiken. Tiedämme mikä kurjuus seurasi tätä. Jo kesällä alkoi kerjäläisiä kulkea joukoittain ja Vanajan pappilassa, kuten muuallakin yleensä missä ruokaa oli, koetettiin auttaa niitä onnettomia. Joka päivä keitettiin navettakeittiön muuripadassa puuroa, jolla ruokittiin kulkijoita. He olivat yötä talossa nukkuen pirtin lattialla. Seuraavana päivänä he hoippuivat eteenpäin. Tämä oli raskas kesä Wegeliuksen perheelle, mutta kuka olisi uskonut, että sen seuraukset tulisivat niin tuhoisiksi heille, joilla kuitenkin ei ollut mitään puutetta.

Jo kesällä alkoi lavantautia ilmaantua ja levisi pelottavasti kerjäläisten mukana. Pian sairastui Vanajan pappilassa vanha Maija, joka oli hoitanut sairasta kerjäläistä, sitten vähitellen toinen toisensa perästä perheenjäsenistä. Enomme Ille, joka silloin oli ylioppilas, sairastui viimeiseksi ja hoiti muita. Äidinisämme matkusti sairaana Hämeenlinnaan virka-asioita hoitaakseen ja kulki vuoteelta vuoteelle jakaen H.p.Eht. kuoleville. Hän oli silloin itse hyvin kalpea, kuten Hilma-muster muistaa. Hämeenlinnaan hän sitten jäi sairastamaan. Häntä hoiti siellä eräs perheen entinen palvelijatar, Mari. Ainoastaan Ille oli hänen luonaan, kun hän kuoli näkemättä ketään rakkaistaan ympärillään, mutta varmaan siunaten heitä ajatuksillaan ja rukouksillaan. Vasta kuukauden kuluttua sai Henriette tietää rakkaan Berndtinsä poismenosta. Hän oli ollut itse niin heikkona sairaana, ettei hänelle ollut voitu ilmoittaa tätä surusanomaa.

Mimmi, joka tänä vaikeana syksynä jo oli naimisissa ja poissa kotoa, jätti miehensä ja pikku Annansa Kustaviin, jossa he silloin asuivat ja kiiruhti hoitamaan omaisiaan. Hän tulikin kuin pelastavana enkelinä, sillä kaikki palvelijatkin olivat sairastuneet, eikä apua saatu mistään,

kun kaikki pelkäsivät pappilaa kuin ruttopesää. Mimmi ei sairastunutkaan ollenkaan ja sai ilokseen nähdä potilaittensa paranevan toinen toisensa jälkeen.”

Toisenkin uhrin kuin perheen isän tauti kuitenkin vaati Vanajan pappilasta. Henrietten vanha täti, moster Jeanette Nylund s. Schrey, joka asui Wegeliuksella, kuoli samana päivänä Vanajan pappilassa kuin Berndt kaupungin pappilassa. Moster Hilma, joka silloin oli 13 vuotias on kertonut lähemmin tästä ajasta.

Vuosi 1867 toi siis mukanaan suuren muutoksen Wegeliuksen perheen elämään. Hämeenlinnassa asuttiin yhä edelleen, mutta piakkoin oli muutettava pois pappilasta. Tämän jälkeen vietettiin tavallisesti kesät ja joulut Lahisissa. Nämä Lahisissa vietetyt ajat ovat Wegeliuksen tyttärien ihanimpia muistoja. Annette Tudeer perheineen vallitsi alakerrassa, Henriette lapsineen sai yläkerrassa 3 puutarhan puoleista huonetta asuttavakseen. Lahisissa näytti olevan loputtomasti tilaa myöskin naimisissa oleville tyttärille perheineen, myöskin silloin kun Annetten vanhin tytär Hilda von Konow oli siellä emäntänä. Annette ja Henriette sisaruksille olikin ominaista loppumaton vieraanvaraisuus ja sovittamiskyky. ”Nog får man alltid någon plats”, kirjoittaa Henriette, kerrottuaan tyttarelleen Elinille, että Wahlströmit ja sisar Annette tulevat hänen luokseen Hämeenlinnaan joulua viettämään ja kutsuessaan myös Levónin perhettä tulemaan. Saattoi tapahtua, kun Lahisiin tuli vieraita, että Annette seisoj omalla ovellaan ja Henriette omalla ovellaan ja kumpikin tahtoi saada vieraat luokseen.

Jouluaaton hämärtyessä oli Henrietten tapana lapsineen ajaa Lahisten pihaan hurmaavan rekimatkan jälkeen Hämeenlinnasta asti. Lapset riemuitsivat kuten suuri serkkujoukkokin. Vanha Maija ei ollut vähimmin innoissaan. Hän esitti joulupukin osaa. Joulukuusi oli vieraitten saapuessa valmiiksi koristettuna Lahisten suuressa ihanassa salissa, jonka useimmat meistä serkuista vielä muistavat. - Jouluaika oli siihen aikaan Sääksmäellä kutsujen ja vilkkaan seurustelun aikaa. Milloin ajettiin isoon pappilaan Cannelinille, jossa oli 12 lasta, milloin Carlstedtille, kappalaiselle, milloin taas Voipaalaan Nervanderille tai Jutikkalaan Blåfjeldille. Kilisevin kulkusin ajettiin yli Vanajaveden jään pimeinä talvi-iltoina. Perillä leikittiin paljon, myös piirileikkejä. Tarjoilu oli yksinkertaista, mutta ilo oli suuri.

Vuodet kuluivat. Toinen toisensa jälkeen Henrietten tyttäristä löysi elämänkumppaninsa ja jätti vanhan kodin perustaakseen oman pesänsä. Mimmi meni naimisiin v 1864, Alma 1876, Ida 1878, Elin 1881, Hilma 1885 ja Anna 1888 ja kaikki he onnistuivat löytämään mitä parhaita ja herttaisimpia enoja meille siskonlapsille. Mutta Ille enorme, Wegeliuksen tyttöjen ainoa rakas veli kuoli keuhkotautiin 1871 joulukuun 9 p:nä. Hän oli silloin 28 vuoden vanha.

Kun viimeisen, Annan ”myynejä” valmistettiin, kirjoitti Henriette Elin-tyttarelleen, että oli täytynyt ostaa 3 säkkiä höyheniä, kun nekin olivat viimein loppuneet. Eihän se ihme ollutkaan, kun oli jo kuudennet ”myynit” valmisteilla. ”Slut är det med dem sen”, jatkaa hän ”di lemnar mig och sitta ensam, till Ojois skall jag flytta sen, men det blir ej hastigt. Caarle bygger till, så att jag får 3 rum, kök och tambur. Lilla Saimi har varit hos mig hela tiden sen Anna reste”, lisää hän vielä.

Henriette asuikin Ojoisissa Blomstedtilla viimeiset elinvuotensa. Annette sisaren kuoleman jälkeen v 1887 hän ei myöskään kesäisin enää asunut Lahisissa, vaan Ojoisissa tai

Mainiemessä, jossa Borgit ja Levonit asuivat hänen luonaan. Viimeisiä liikuttavan tunnelmallisia kuvauksia vanhasta Lahisista Hangelinin sisarusten aikana on seuraava Henrietten kirjeestä v 1886: "Annette slutade ej att öfvertala mig att stanna qvar (då de andra rest). Jag blev hos henne en vecka, det började bli kalt om nätterna. Vi plockade in äpplen och bönor och ett och varje, så var vi alla på hafverlandet med kaffe."

Henriette sai aivohalvauksen 1885. Hän toipui kyllä siitä ja puuhaili hänelle ominaisella ahkeruudella vielä monet vuodet sen jälkeen, mutta yhä enemmän hän alkoi unohtaa sanoja, varsinkin nimiä. Myöhemmin hän sai useitakin sellaisia kohtauksia ja kuoli aivohalvaukseen kesällä 1891 Ojoisissa uskollisen Alma tyttärensä hoidossa.

Niin sammuivat nuo loistavat ja hyvät silmät, joiden heijastuksen vielä näemme tuossa vanhassa valokuvassa. Oi jos meillä olisi hänen nuoruuden kuvansa, olen monesti ajatellut. Miten herttaiset hänen kasvonsa mahtoivatkaan olla. Mimmi musteri muistutti häntä paljon, samoin Elin. Hän oli erittäin hyvä, uhrautuvainen, iloinen ja ystävällinen, kuten kaikki, jotka häntä muistavat, kertovat. Väsymättömästi hän puuhaili taloudessaan, raaskimatta juuri pyytää tyttäriään auttamaan varsinkaan silloin, kun he seurustelivat ja leikkivät vieraitten kanssa. Hän olikin hyvin innostunut taloudesta. Jouluksi hän mm valmisti verimakkaroita Almankin perheelle ja toivoi kirjeessään voivansa lähettää niistä "lämpimäisiä" myös Elinin perheelle. Usein hän valmisti mehuja lasten perheillekin. Ja Elinille, joka on huolissaan, kun on jäänyt ilman kinkkua kesäksi, hän kirjoittaa: "Var ej bekymrad för skinkan. Du skär från min skinka." Henriette oli myös innostunut seuralämästä, kuten on jo käynyt ilmi, vaikka ei ollutkaan juuri puhelias suuremmissa seurassa. Musiikkia hän rakasti, lauloi hyvin, nuorempana kitaran säestykselläkin. Hän luki mielellään sanomalehtiä, mutta ei juuri kaunokirjallisuutta kuin Fritiofin tarua. Hän kävi tyttäriensä kanssa Suomalaisen Seurankin kokouksissa Hämeenlinnassa, kertoo eräässä kirjeessään kuulleensa siellä Ervastian esitelmän ja Genetzin runon. Olen ollut tilaisuudessa lukemaan koko joukon Henrietten kirjeitä Elin-tyttärelleen. Niistä huokuu suuri lämpö ja rakkaus ja erinomainen mielenkiinto ja myötätunto kaikkien ystävien ja tuttavien asioita kohtaan. Ne päättyvät hartaisiin Jumalan siunauksen toivotuksiin. Luen erään niitä näytteeksi... ---

Että Henriette tunsi harrastusta suomalaisuuden asiaa kohtaan, oli epäilemättä hänen miehensä ansio. Rovasti Wegelius oli harras suomalaisuuden ystävä. Hän oli mukana perustamassa Hämeenlinnan ensimmäistä suomalaista sanomalehteä, jonka nimi oli Hämäläinen ja joka alkoi ilmestyä v 1859. Sen toimittaja oli Wegeliuksen virkaveli Yläälkeiskoulussa maisteri Eurén. Suomalaisen lainakirjaston perustamisessa v 1861 oli Wegeliuksella myös osuutta. Muutenkin hän näyttää olleen paitsi syvästi sivistynyt myös sosiaalisesti harvinaisen valveutunut. Hän ei vaatinut kaikkia "saataviaan" ja seurusteli kansanomaisesti seurakuntalaisten kanssa, jotka tulivat asioineen pappilaan. Kun Hilda von Konow puhui ajan tavan mukaan "om sämre folk och bättre folk", teki Berndt-eno hänet noloksi sanomalla: "Säg nu riktigt, vilka äro bättre, vilka sämre folk."

Kun katselemme isoisämme kuvaa tuossa seinällä, toteamme, että hän oli kaunis mies. Tyttäristä muistuttivat Hilma ja Anna eniten häntä. Hilma-musterimme muistaa tavanneensa kerran erään äitinsä nuoruuden aikaisen ihailijan, joka katseli kauan häntä ja sanoi sitten: "Tyttäressä ei ole piirrettäkään äidistään. Minä pidin hänestä niin paljon, mutta sitten tuli tuo kaunis Wegelius ja vei hänet."

En ole saanut käsiini kuin kolme äidinisäni kirjoittamaan kirjettä. Ne ovat kirjoitetut hyvin huolitellusti, kaikki välimerkit aivan moitteettomia ja kaunopuheisesti. Vanhin näistä kirjeistä v:lta 1839, morsiamelle kirjoitettu, on täysin uusklassillista eli aivan kuin Runebergin tyyliä. Kun hän puhuu rakkauden jumalallisuudesta ja kuinka rakkaalleen kirjoittaminen on parasta Jumalan palvelusta, on kuin lukisi Vanhan puutarhurin kirjettä. Tällaisena Runebergin suunnan miehenä ei isoisämme ymmärtänyt aikamme hengellisiä liikkeitä, kuten herännäisyyttä, vaikka hän olikin vanhojen heränneitten Wegeliusten jälkeläinen. Se on ymmärrettävää jo siltäkin näkökannalta, ettei mainittu liike saanut yleensä kannatusta Hämeen papiston keskuudessa, mutta ettei isoisillämme puuttunut hengellisessä työssään ainakaan uutteruutta todistaa seuraava tieto Lindeqvistin Hämeenlinnan kaupungin historiasta: ”Jumalanpalveluksia pidettiin sunnuntaisin sekä suomeksi että ruotsiksi. Vuonna 1861 päätettiin pitää myös keskiviikkoiltapäivisin klo 4 valoisana aikana raamatunselityksiä. Mutta kun valitettiin, että tämä aika oli monille sopimaton, sovittiin kirkkoherran kanssa (siis Wegeliuksen), että ne siirrettäisiin sunnuntai-illoiksi. Kappalainen Polviander tätä vastusti sanoen, ettei hän jaksanut sunnuntai-iltoina saarnata. Kirkonkokous oli niin kitsas, ettei tahtonut kustantaa valoa kirkkoon raamatunselityksiin, vaikka kirkkoherra sitä hartaasti pyysi, ja niin päätettiin pimeänä aikana pitää ne perjantaisin klo 10. Joka kolmas raamatunselitys päätettiin pitää ruotsiksi.”

Kirjoitti Hanna Levanto. Esitetty Tenhoniemen serkkukokouksessa
29.6. – 1.7. 1946.

Lähteinä on käytetty mustereitten vanhoja kirjeitä sekä morfarin (Einon hallussa).

K.O. Lindqvist: Hämeenlinnan historia.

Erikoisesti haastattelin muster Hilmaa, joka oli isänsä kuollessa 13 vuoden vanha.